



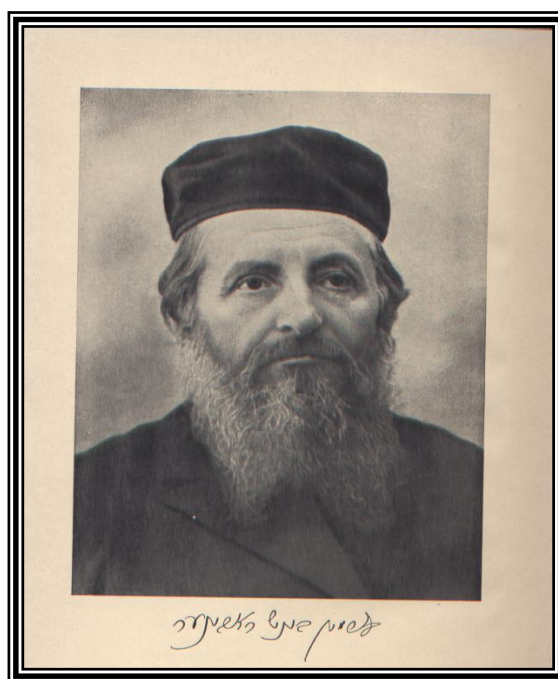
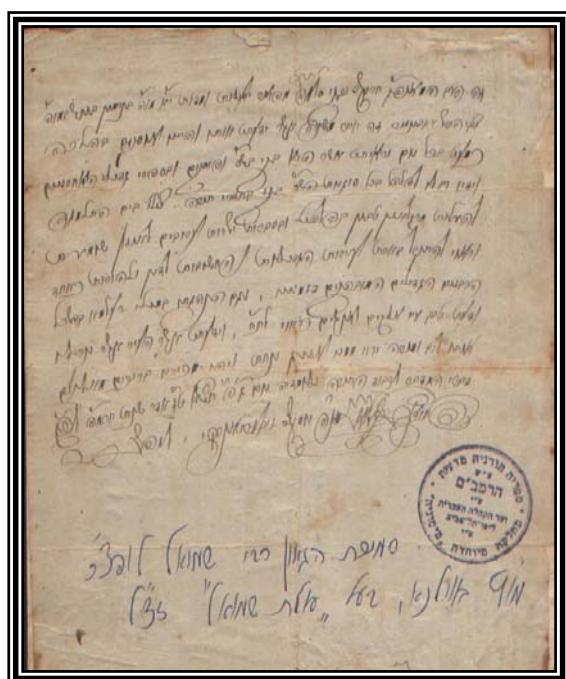
עיריית תל אביב-יפו
מינהל החינוך התרבות והספורט

סמיכת חכמים

טופסי סמיכה לרבנים
בספרים, בחוברות ובכתבי יד

תערוכה בספריית הרמב"ם
בית אריאלה, קיץ תשס"ח

חוברת מקורות



פתיחה

מיהו רב ?

כיום נפוץ מאוד השימוש בתואר רב. כל מי שלמד פעם בישיבה, חובש מגבעת ועטור זקן, יכולה בשם זה באמצעי התקשורת. בשיח הציבורי מקנה תואר זה מחויבות להתנהגות מכובדת. השאלה המתבקשת היא מיהו רב ? בלשון אחרת נאמר, כשם שאין אדם יכול להתהדר בתואר דוקטור, מהנדס או עורך דין, אם לא עמד בבחינות וקיבל הסמכה רשמית, כך ברור שגם תואר רב מחייב הסמכה. מי, איפוא, מוסמך לחלק תוארי רב ומהם הקריטריונים לקבלת התואר? מקדמת דנא ידוע לנו כי "סמיכת חכמים" היא תנאי להיתר הוראה. סמיכה זו נעשית ע"י רב מובהק, שאף הוא נסמך ע"י קודמו, וכך נשמרת מסורת הרבנים במשך מאות ואלפי שנים. מה הם התנאים לקבלת סמיכה וכיצד היא נעשית - על כך תוכלו לקרוא בחוברת זו.

תוכן החוברת :

- א. מן המקורות
- ב. סמיכה אישית
- ג. סמיכה "מוסדית"
- ד. נספח: רשימת הסמיכות שנדפסו בספרים, בקבצים ובכתבי עת
- ה. מקורות לעיון נוסף

פרק א. מן המקורות

א. תנ"ך:

הסמיכה הראשון נעשתה ע"י משה רבנו, מקבל התורה מסיני. התורה מספרת לנו על ציווי ה' למשה לסמוך את תלמידו הגדול יהושע כמנהיג ומנחיל התורה לדור הבא.

"וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה, קוּז לךְ אֶת יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון אִישׁ אֲשֶׁר רוּז בּוֹ וְסִמַּכְתָּ אֶת יָדְךָ עָלָיו: וְהַעֲמַדְתָּ אוֹתוֹ לִפְנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וּלְפָנֵי כָל הָעֵדָה וְצִוִּיתָה אוֹתוֹ לְעִנְיָהֶם:

וְנָתַתָּ מִהוֹדֶךָ עָלָיו לְמַעַן יִשְׁמָעוּ כָל עַדְתִּי יִשְׂרָאֵל" [במדבר כז, 18-20]

עיון בפסוקים אלו המתארים את סמיכת יהושע בן נון ע"י משה רבנו מלמד אותנו על התאמת יהושע לתפקיד ועל חשיבות הסמיכה בעיני הציבור.

1. על התאמת יהושע לתפקיד: **"אִישׁ אֲשֶׁר רוּז בּוֹ"**.

2. תכלית הסמיכה היא למסד את מעמדו של יהושע כממשיך דרכו של משה: **"וְנָתַתָּ"**

מִהוֹדֶךָ עָלָיו לְמַעַן יִשְׁמָעוּ כָל עַדְתִּי יִשְׂרָאֵל".

יהושע ינק את כוחו מקרבתו אל משה רבנו כתלמידו המובהק. כך תיאורו של יהושע בספר שמות (לג, 11): **"וַיֹּדְבֶר ה' אֶל מֹשֶׁה פְּנִים אֶל פְּנִים כַּאֲשֶׁר יְדַבֵּר אִישׁ אֶל רֵעֵהוּ וְשָׁב**

לְמוֹזָנָה וּמִשְׁרָתוֹ יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון נָעַר לֹא יָבוֹשׁ מִתּוֹךְ הָאֵהָל". תפקיד הסמיכה הוא לעגן

רשמית את מעמדו של יהושע כיורש הרוחני - מנהיגותי של משה רבנו.

ב. חז"ל:

הדרישה לקבלת היתר הוראה מרב מוסמך נבעה מהצורך למנוע טעויות בפסיקת ההלכה. מלבד ידיעות מקיפות והתמצאות בפרטי ההלכה, נדרש כל נסמך לקבל הדרכה אישית לתפקיד מורה הוראה בישראל כדי שלא תצא תקלה מתחת ידיו. נראה כי סמיכה זו ניתנה רק למי שסיים את לימודיו בבית המדרש. כשנפרד מרבנותו קיבל היתר הוראה לפסוק הלכה במקומו החדש או באחת מתחנות נדודיו עד לביתו. גם תלמידים, שנשלחו למסעות לימוד תורה במקומות קטנים ורחוקים ובמהלכם היו צפויים להישאל בהלכה, נדרשו לקבל היתר הוראה. סמיכה מיוחדת נדרשה למי שרצה לכהן כדיין ולפסוק בדיני ממונות בין איש לרעהו. הסמיכה בכל הדורות מקורה בלשון התלמוד "יורה יורה" - "ידין ידין", כמובא בתיאור הסמיכה שנתן רבי יהודה הנשיא, מסדר המשנה, לתלמידיו:

תלמוד בבלי מסכת סנהדרין דף ה

כי הוה נחית רבה בר חנה לבבל, אמר ליה רבי חייא לרבי: בן אחי יורד לבבל, יורה? - יורה. ידין? - ידין. יתיר בכורות? - יתיר ... יורה? - יורה. אי גמיר - רשותא למה לי למישקל? - משום מעשה שהיה. דתניא: פעם אחת הלך רבי למקום אחד, וראה בני אדם שמגבלין עיסותיהם בטומאה. אמר להם: מפני מה אתם מגבלין עיסותיכם בטומאה? אמרו לו: תלמיד אחד בא לכאן, והורה לנו מי בצעים אין מכשירין. - והוא - מי ביצים דרש להו. ואינהו סבור: מי בצעים קאמר. וטעו נמי בהא: מי קרמיון ומי פיגה (נהרות של אגמים) - פסולין, מפני שהן מי בצעים. ואינהו סבור: מדלגבי חטאת פסילי - אכשורי נמי לא מכשרי. ולא היא, התם לענין חטאת - בעינן מים חיים, הכא - אכשורי כל דהו מכשרי. תנא: **באותה שעה גזרו: תלמיד אל יורה אלא אם כן נוטל רשות מרבו** (וכי יהיב ליה רבו רשותא מידק דייק ביה שיהא לשונו פתוח, ולא יטעו השומעין את דבריו-רש"י)

תרגום הרב שטיינזלץ

כאשר ירד רבה בר חנה לבבל, אמר לו ר' חייא לרבי: בן אחי יורד לבבל, יורה? האם אתה נותן לו רשות להורות בדיני איסור והיתר. אמר לו יורה. ידין? האם אתה נותן לו רשות שייפטר מתשלום גם אם טעה? אמר לו ידין... שואלים: לשם מה היה צריך לתת לו רשות שיורה? אם למד ויודע, למה לו לקבל רשות, הלא הכל תלוי בידיעת התורה?! ... ומסבירים שתקנו שיקבל אדם רשות להורות אפילו בדיני איסור והיתר משום מעשה שהיה. פעם אחת הלך רבי למקום אחד וראה בני אדם עיסותיהם בטומאה, שלא היו מקפידים בטהרת עצמם בשעת הלישה וסבורים היו שבכל זאת העיסה טהורה. שאל אותם: מפני מה אתם מגבליים עיסותיכם בטומאה? אמרו לו: תלמיד אחד בא לכן והורה לנו שמי בצעים (ביצות) אין מכשירין לקבל טומאה, והיו לוקחים מים מהביצות ובהם היו לשיין, וסברו שהקמח הנילוש בהם איננו מקבל טומאה. ובאמת אותו תלמיד מי ביצים דרש להם, כלומר הנוזלים של הביצים, שאם אדם לש עיסה בביצים רכות בלבד אין העיסה מקבלת טומאה, שאין ביצים קרויים מים, והם סברו מי בצעים (ביצות) אמר.

פרק ב. סמיכה אישית

במשך הדורות נבחן כל מועמד אצל רב מוסמך וידוע. הסמיכה ניתנה מתוך היכרות אישית ולאחר מבחן בע"פ. למעשה, לא היו קריטריונים ברורים להיקף הידיעות הנדרש. תעודת הסמיכה לא היתה בנוסח אחיד. הביטוי "יורה – יורה, ידין – ידין" הלכות מדברי התלמוד, כפי שהובא לעיל, מופיע תמיד בנוסח הסמיכה, אך סביבו נשזרו מליצות כידו הטובה של כותב הסמיכה. להלן שלוש דוגמאות של סמיכות מסוג זה.

א.

אחת הסמיכות הקדומות שנדפסו היא של דמות רבנית מיוחדת במינה, ה"שאגת אריה", ר' אריה לייב בן אשר (תנ"ה-תקמ"ד 1695-1784), שהיה רב בוולוז'ין ובמיץ ונודע כגאון עצום. חכם זה נתן סמיכה לבן של ידיד אישי ורב מפורסם באותו הדור. הסמיכה הותנתה בשהות ממושכת של המועמד במחיצת ה"שאגת אריה".

נוסח הסמיכה ערוך בחרוזים כדרך הפייטנים ומשובץ במטבעות מלשון מהתנ"ך ומלשון חז"ל. ההסכמה נדפסה בספר "רגל ישרה" לר' גדליה בן ישראל ליפשיץ (דיהרנפורט, תקל"ז 1777). תחילה מובא צילום ההסכמה מעותק הספריה ולאחריה מובא הטקסט עם ציון המקורות הייחודים שבה.

מהר"ב תנאון בעתה"ס שו"ת שאגת אריה אב"ד ורי"מ דקק מיץ

צדקת תמים תישר דרכו דרך ל"ו סלולה במסילה העולה בית אל זרע קודש מצבתו זרע בית ישראל וזם אורחותיו לבא לביט
מלכות וזקתיו ביד ימינו להיות אתי עמי במחיצתי וזה שויתי אנכי הרואה ראיתי אור ור"ע לניין דקק ילין בו
זה אינו חדש אינו חופשית בקדשים כגולת תשיר בלימודו להתייחד והראה בקיאותו ונכלל דרכו חסידותו וזקק
אליו דהלכותא ובעצת חכמים לזקור ולטעם טענת עיונים קנאן הדש בלא יען בש"ס ופוסקים
לה אלוית חכם נן חכם לבס חכם וסמיכה כנעלים קונה לקראת איתו בקרואת של מיכה סיבת הקורא התייחד
לקבל מהר"ב וזתרה וזו שניה של הרב המופלא למופלג במסורה גדלי' בן ידידי האל סנדול הרב המפורסם
בכור מהר"ר ישראל ב"י באור הבדור בשקדים אלס גדול בענקים ע"כ נכבדתי בעוני הקורא לקראת איתו בשם מהר"ה
ועדק ומשכס וחשדים בכנים מסבירים ומעטם באיסורא והיחרא יורה יורה ונדיני ממונת ירין ידין באחד
מיוסבי של דקק כי ב"ר סן דין סזונים לנו סמוכים לעד לעולם העשויין בלית ונישק והסוסק לדנו לו יונעס ונדיני
עמם ליתגבר והקפתתי נשתי לנעשה היום יום ד' ר"ס אייר תק"ל לש"ס ק' איה ליכ שס"ק מין ואנס' יע"א

צדקת תמים תישר דרכו¹, דרך ל"ו סלולה² במסילה העולה בית אל³, זרע קודש מצבתו⁴ זרע בית ישראל⁵, וזם אורחותיו⁶ לבא לבית מלוני⁷, והחזקתיו ביד ימינו⁸, להיות אתי עמי במחיצתי⁹, וזה חזיתי¹⁰ אנכי הרואה¹¹ ראיתי,

¹ משלי יא 5

² ע"פ ירמיהו יח 15

אור זר"ע לצדיק¹², צדק ילין בו¹³ זה איזה חדשים¹⁴, לינה המועלת בקדשים¹⁵, כעולת תמיד¹⁶ בלימודו להתמיד, והראה בקיאתו, ובכל דרכיו משכיל¹⁷, ומסיק שמעתתא אליבא דהלכתא¹⁸, ובדעת מכרעת¹⁹ לעקור ולטעת²⁰, שושנת עמקים²¹, קנקן חדש מלא ישן²² בש"ס ופוסקים, לזה אמרתי מדה בן מדה²³ ילבש מדה²⁴, וסמיכה במחברים חובה²⁵, לקראת אותו בקריאת של חיבה²⁶, חיבת הקודש המוכשר לקבל טהרה²⁷, זו תורה וזו שכרה²⁸, של הרב המופלא ומופלג כמורר, גדלי' בן ידידי, האשל הגדול הרב המפורסם, כבוד מהור"ר ישראל נ"י, כאור הבהיר בשחקים²⁹, אדם גדול בענקים³⁰, ע"כ נכנסתי בעובי הקורא³¹, לקראת אותו בשם³² המור"ה, וצדק ומשפט ומשרים³³, בפנים מסבירים, ומעתה באיסורא והיתרא יורה יורה, ובדיני ממונות ידין ידין³⁴, כאחד מהיושבי על מדין³⁵, כי ב"ר מן דין סמוכים לנו, סמוכים לעד לעולם העשויים באמת וביושר³⁶, והשומע לדברינו יונעם, ובריתי מעתה לא תופר, והקדמתי נשמע לנעשה³⁷, היום יום ד' ר"ח אייר תק"ל לפ"ק, הק' אריה ליב חפ"ק מיץ ואגפי' יע"א

-
- ³ שופטים כא 19
⁴ ישעיהו כא 19
⁵ ירמיהו כג 8
⁶ מועד קטן ה ע"א, סוטה ה ע"ב
⁷ סנהדרין צה ע"ב, חולין צא ע"ב
⁸ תהלים עג 23
⁹ ברכות יב ע"א, עירובין נג ע"ב
¹⁰ איוב טו 17
¹¹ שמואל א ט 19
¹² תהלים צז 11
¹³ ישעיהו א 21
¹⁴ הנסמך שהה אצלו, ואף לן בביתו, תקופה של מספר חודשים
¹⁵ זבחים יט ע"ב, פז ע"ב
¹⁶ שמות כט 42, דמדבר כח 6
¹⁷ שמואל א יח 14
¹⁸ סוטה כא ע"א, בבא קמא צב ע"א
¹⁹ חולין צ ע"ב, ירושלמי יבמות פ"י ה"ג, סוטה פ"א ה"ז
²⁰ קהלת ג 2
²¹ שיר השירים ב 1
²² אבות פרק ד משנה כ
²³ ביטוי ייחודי, שלא מצאתי לו חבר. משמעו כנראה מעין הביטוי יין בן יין, כלומר צדיק בן צדיק
²⁴ ע"פ ויקרא ו 3
²⁵ מנחות צב ע"א
²⁶ ע"פ אבות פרק ג משנה יד
²⁷ מנחות קב ע"א, חולין לג ע"א
²⁸ ברכות סא ע"ב, מנחות כט ע"ב
²⁹ איוב לז 21
³⁰ יהושע יד 15
³¹ ע"פ ברכות סד ע"א. משחק מילים: עובי הקורה-עובי הקורא
³² ע"פ שמות לא 2
³³ משלי א 3
³⁴ סנהדרין ה ע"א. כאמור לעיל יורה יורה – באיסור והיתר, ידין ידין-בדיני ממונות
³⁵ שופטים ה 10
³⁶ תהלים קיא 8
³⁷ ע"פ שבת פח ע"א. במקור ישראל הקדימו נעשה לנשמע במעמד הר סיני, ואילו כאן בחתימת הסמיכה מדגיש ה"שאגת אריה" כי הקדיש שמיעה [=בחינה] למעשה הסמיכה

ב.

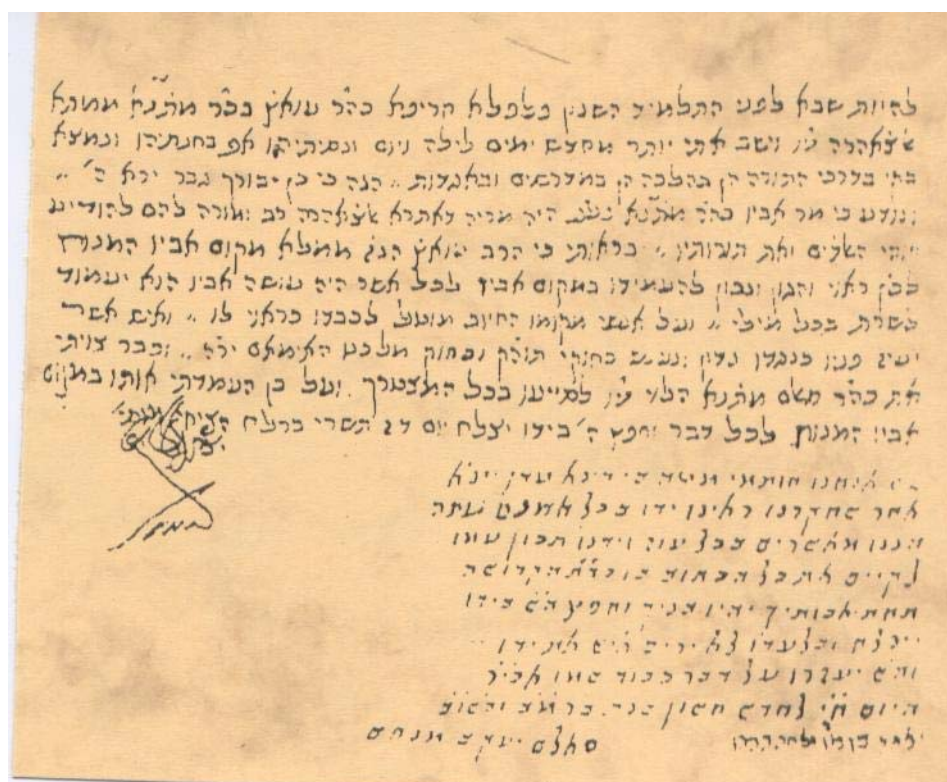
הסמיכה שנתן הרב שלמה הכהן (תקצ"א-תרס"ה 1831-1905), מחבר שו"ת בנין שלמה, דיין ומורה צדק בוויילנא, לרב בנימין ביינוש רבינר, לימים רב בשימבורג. כתב הסמיכה משנת תרנ"א (1891) מאוסף ספריית הרמב"ם מוצג בתערוכה בצירוף כתבי סמיכה נוספים שקיבל הרב רבינר. נוסח הסמיכה נדפס בראש ספרו "נר בנימין" על מסכת אבות (ירושלים, תש"ד 1944).

הנה האמת ניתן לכתוב על כבוד האו גברא רבא ויקורא
ה"ה הרב האמו"ל החריף בקי בחברו תורה שבת
מנה בנימין ביינוש רבינר לוי הוי"ו ז"ל מקד' דאפק שלמה
בב"ד זה ויום משה אברהם פלמס בא אצלו להראות חזונו
בהנה נאמרו עסקת עמו בהסכמת אל האב כמח פלמס
הברנו רב גודריה וגורא דקולאומ גל"ל וכל הדינים
ראשונים ואחרונים לז' כל זה לא אנוס ליה ולפי ידיו רב
זו לעי"ן ולכלכל בהל' פולא דמח אחרים ואשר פלמס
בזמן איכות אומא נאמא ואוכלות אומא סכר דרובים
למחרת האמת ולאסוקו למחברא אליהם בהילכתא קא אמינא
לפני ראיתי לתומא לתורה נהורא נורה ויהי ויהי ויהי
לד"ר ג' את הרוב וכלו כ' נאמא המלך אשר וסוף ואשר
העיר אשר יפתחו צורת ליד ומה הרב כי בולגא ידכא
נחת משה ומה יהי להם לם ולבאית וכל יתהאלו וכל
בזמן ופולא להל' תורה ולתורה נהורא ויהי ויהי
כ"ה דבריהם בזה הכותב ואשר כבוד המלך ולומדיה
אמר ויהי ג' כ"ה אחר לסדר ואשר ולתורה נהורא
לפני כ' נאמא — נאמא בל"ל אור ויהי ויהי
הכ"ה בל"ל א"ל בב"ד ז"ל

פענוח כתב היד :

הנה האמת ניתן לכתוב על כבוד האי גברא רבא ויקירא
ה"ה הרב המוא"הג החריף ובקי בחדרי תורה שכ"ת
מו"ה בנימין בינוש במו"ה צבי הירש מק"ק בויסק שלמד
בפ"ק זה יותר משנה, וכמה פעמים בא אצלי להראות חזותו
בהלכה, ומדי עסקנו עמו בפלפולא של הלכה כמה פעמים
הכרנו רב גובריה וגודל בקיאותו בש"ס ובד' הפוסקים
ראשונים ואחרונים ז"ל, כל רז לא אניס ליה וגם ידיו רב
לו לעיין ולפלפל בהלכה, צולל במים אדירים ומעלה פנינים
בידו, איבעית אימא גמרא ואיבעית אימא סברא, קרובים
למטרת האמת ולאסוקי שמעתא אליבא דהלכתא קא אמינא.
ולכן ראיתי לתומכו לתורה ולהוראה ויורה יורה ידין ידין
לעם ד' את הדרך ילכו בה ואת המעשה אשר יעשון. ואשרי
העיר אשר יבחרו אותו לרב ולמורה דרך, כי בוודאי יקבלו
נחת ממנו והיה יהי' להם לשם ולתפארת ובו יתהללו וחפץ ד'
בידו יצליח להגדיל תורה ולהאדירה ויתקבל לרצון בעז"ה
כ"ד הבעה"ח בזה הכותב למען כבוד התורה ולומדיה
אור ליום ג' כ"ג אדר לסדר ולפרט ולהורת נתן בלבו
לפ"ק פה ווילנא – נאום שלמה בלא"א מו"ה ישראל משה
הכהן זללה"ה מ"ץ דפ"ק הנ"ל

רוב הסמיכות המצויות בידינו מוצאן בקהילות האשכנזים. היסטוריונים משערים, כי מוסד הסמיכה התגבש בעקבות חורבן של קהילות יהודיות באירופה בימי הביניים ונדידת הרבנים ממקום למקום.³⁸ בקהילות ספרד לעומת זאת התקיימה מסורת של סמיכה בע"פ. יוצא דופן היה המצב בתימן; כאן ניתן למצוא סמיכות בכתב, כנראה עקב המבנה ההררי של הארץ ופיזור היהודים בכפרים נידחים. לפנינו סמיכה מתימן הבאה לאשש את זכותו של בן הרב לרשת את אביו במשרת הרבנות גם מכוח כישוריו האישיים.³⁹



³⁸ ראה ברזיר, מרדכי. הסמיכה האשכנזית. ציון לג (תשכ"ח) עמ' 18-23

³⁹ הרב אבירן יצחק הלוי שליט"א הציג בפניי מסמך זה מתוך ספרו שבהכנה "איש ימיני"; ספר זכרון לרב יחיא יצחק הלוי, ראב"ד כל ק"ק תימן בשנים תרס"ב-תרצ"ב. תודתי נתונה לו.

תעודת רבנות לרב עואץ ב"ר מתנא

להיות שבא לפני התלמיד השנון פלפלא חריפא כה"ר עואץ בכ"ר מתנא
ממתא אלצאהרה הי"ו, וישב אתי יותר מחדש ימים לילה ויום. ונסיתיהו אף
בחנתיהו, ונמצא בקי בדרכי התורה הן בחלכה הן במדרשים ובאגדות. הנה כי כן
יבורך גבר ירא ה'.

ונודע כי מר אביו כה"ר מתנא נע"ג היה מריה דאתרא אלצאהרה, רב ומורה
להם להודיע חוקי האלדים ואת תורותיו. ובראותי כי הרב עואץ הנז' ממלא מקום
אביו המנוח, לכן ראוי והגון ונכון להעמידו במקום אביו, לכל אשר היה עושה אביו.
הוא יעמוד לשרת בכל מילי.

ועל אנשי מקומו החיוב מוטל לכבדו כראוי לו. ואיש אשר יעיז פניו כנגדו,
נדון ונעניש כחוקי תוה"ק, וכחוק מלכנו האימאם יר"ה. וכבר צויתי את כה"ר
סאלם מתנא הלוי נ"ו לסייעו בכל המצטרך. ועל כן העמדתי אותו במקום אביו
המנוח לכל דבר, וחפץ ה' בידו יצלח. יום ד' ז' תשרי ב'רל"ח.

הצ' יחיא נ' מוס' יצחק יצ"ו ס"ט

גם אנחנו חותמי מטה, בי דינא עדן יע"א, אחר שחקרנו ראינו [כי] ידו בכל.
אמנם עתה הננו מאשרים בכל עוז, וידנו תכון עמו, לקיים את כל הכתוב בו,
כד"ת הקדושה, תחת אבותיך יהיו בנך. וחפץ הש' [ם] בידו יצלח. ובלעדו לא ירים
איש את ידו. והש' יעזרו על דבר כבוד שמו אכ"ר. היום ח"י לחדש חשון שנת
ב'רמ"ב, ושלום.

יצחק בן מ"ו יצחק הכהן

סאלם יעקב מנחם

בדורות האחרונים (עד תקופת השואה) השתרש הנוהג בקרב תלמידי ישיבות לקבל סמיכות מרבנים. מאידך גיסא, ידוע על תלמידי חכמים מובהקים, שלא ביקשו כלל סמיכה לרבנות. הם עשו זאת רק לאחר שנדרשו לכהן בפועל כרבנים.

על הרב איסר זלמן מלצר (תר"ל-תשי"ד 1870-1953), רב בסלוצק (ליטא) ומגדולי ראשי הישיבות בארץ ישראל, מסופר כי:

משנבחר לכהן כרבה של סלוצק לא היתה לרבנו סמיכה לרבנות, אולם – הואיל ולא ייתכן שיהיה רב של עיר בישראל שאין בידיו סמיכות לרבנות, ביקש ממורו ורבו שר התורה רבי חיים סולוביצ'יק ומאת הגאון הגדול רבי יחיאל מיכל אפשטיין, רבה של נוברהדוק, מחבר "ערוך השולחן", שישלחו לו סמיכות לרבנות. רבי יחיאל מיכל שלח מייד בדואר סמיכות ורבי חיים סולוביצ'יק שלח מברק: יורה יורה ידין ידין.

[בדרך עץ החיים עמ' 112]

וכך גם מספר הרב אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל (תרכ"ה-תרצ"ה 1865-1935), מייסד ישיבת "מרכז הרב" ומכונן הרבנות הראשית, לתלמידו ר' פנחס המבורגר, שביקש לקבל ממנו סמיכה לאחר שלמד הלכות איסור והיתר, ונענה בשלילה מטעמים עקרוניים:

ואספר לך דבר לא ידוע, שאם תרד מחר לרח' יפו ותשאל אודות הרב קוק, אם יש לו סמיכה, וכמה סמיכות יש לו, ודאי יענו אותך, כי ודאי יש לו כמה סמיכות, אבל לא כן הוא הדבר, כי מעולם לא קבלתי שום סמיכה, אלא כשנסעתי לקבל את משרת הרבנות הראשונה שלי בזיימעל, אמר לי אבי מורי ושאר מכרים, שלא ראוי לקבל משרת רבנות בלי שום סמיכה, ואז בדרכי לזיימעל נכנסתי לנובורדאק וקיבלתי את הסמיכה הראשונה והיחידה, מהגאון רי"מ עפשטיין זצ"ל, מח"ס "ערוך השולחן" ותו לא.

[פורים של שנת תרצ"ג. זכרון רא"ה עמ' רמז]

פרק ג. "סמיכה מוסדית"

כיום מקובל לעמוד בבחינות סמיכה לרבנות כחלק מתכנית הלימודים בשיבות ובכוללים. במדינת ישראל ישנה סמיכה מסודרת של הרבנות הראשית לישראל. כמו כן מצויים ישיבות וכוללים (בפרט בחו"ל) המקיימים מסלולי לימוד לרבנות או דיינות ומעניקים סמיכה משלהם. להלן הדרישות הרשמיות של הרבנות הראשית לקבלת סמיכה להוראה "יורה יורה". ישנן שתי דרגות סמיכה: סמיכה לרב שכונה וכומר לרב עיר. ההבדל ביניהם בהיקף הנושאים הנלמדים לבחינה.

נושאי בחינות הסמכה לרבנות

כולל ש"ס, ראשונים, טור ב"י, שו"ע ונושאי כליו
הבחינות בכל נושא הן על כל ההלכות הכלולות בנושא זה. הדף המוגש להלן הוא דף עזר ואינו מחייב, וסביר שיהיו שאלות גם מסימנים שאינם כלולים בדף זה.

ארבעה נושאי חובה לקבלת תעודת הסמכה "יורה יורה"

1. הלכות שבת

סימנים: רמ"ב- ש"מ.

סימנים ללימוד בעיון: רנ"ג- רנ"ט. רע"ט. ש"ב. ש"ז- ש"א. ש"ד- שכ"ב.

שכ"ה. שכ"ח- של"א. של"ז. ש"מ.

הלכות עירובין (בעיון) (בחינה בפני עצמה)

סימנים: שמ"ה- שמ"ט. שנ"ח. שס"ב. שס"ו. שפ"ב. ת"ח.

2. איסור והיתר

הלכות תערובות. הלכות בישולי עכו"ם: קי"ב. קי"ג.

הלכות כלים: ק"כ- קכ"א. הלכות בשר בחלב. הלכות מליחה.

3. הלכות נדה. מקוואות (בחינה בפני עצמה).

4. הלכות שמחות (קריעה אנינות ואבלות מסי' שמ עד סי' תג).

בחינות נוספות לקבלת כושר לרב עיר

5. הלכות שחיטה וטרפות.
6. הלכות מצוות התלויות בארץ: חדש, ערלה, כלאיים, שביעית, חלה, תרומות ומעשרות (עם ערוך השולחן).
7. הלכות פסח ויו"ט.
8. הלכות ר"ה, הלכות יוה"כ, הלכות סוכה ולולב.
9. הלכות סת"ם: הלכות ספר תורה: יו"ד סימן ע"ר- רפ"ד.
הלכות קריאת התורה: - או"ח סימן קל"ה- קמ"ז.
הלכות תפילין: או"ח סימן כ"ה- מ"ו.
הלכות מזוזה: יו"ד סימן רפ"ה- רצ"א.
10. הלכות מילה והלכות גירות.
11. תפילה: מ"ו- קכ"ז. ברכות: קס"ח- רי"ב. בית כנסת: קנ"ג- קנ"ו.
12. ההלכות הנוגעות לסידור חופה וקידושין:
אבן העזר: א'. ב'. ד'. ו'. ט'. י"ג. כ"ו. כ"ז. כ"ט. ל"ד. מ"ב. נ"ה (סעיף א'). ס"א.
ס"ב. ס"ד. ס"ו. קכ"ו. (סעיף ב'- ז'). חושן משפט: סי' ל"ג. ל"ד.

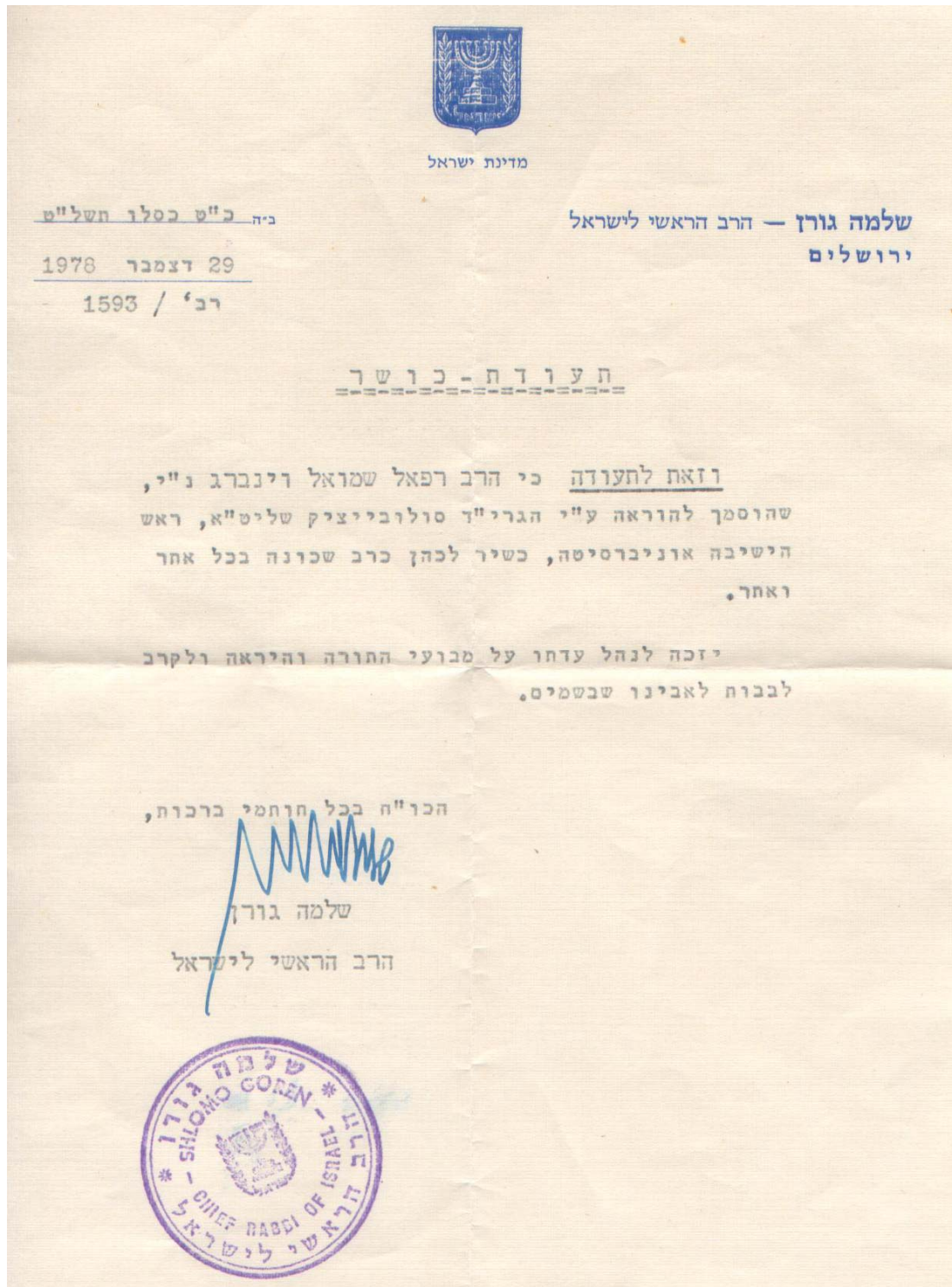
המבקש להיבחן בנושאים הנ"ל יעביר אלינו:

1. מסמכים המעידים כי למד בישיבה/ כולל שש שנים לאחר גיל שמונה עשרה.
2. אישור והמלצה מראש הישיבה/ הכולל שלמד את הנושא כנדרש וראוי להיבחן.
3. על המבקש להופיע אישית במזכירות מחלקת הבחינות ולהגיש המסמכים האמורים או לשלחם בדואר.
4. למלא טופס שאלון ולצרף תמונה.
5. תשלום אגרה שיבוצע בכל סניף בנק הדואר למס' חשבון: **0025678 על שם מח' הבחינות, הרבנות הראשית**. ע"ס *** ₪ (להביא את טופס האישור על התשלום לבחינה).
6. הבחינות מתקיימות במועדים קבועים: חודש אדר וחודש מנחם אב (לפני "בין הזמנים") ובחודש תשרי.

דוגמא ל"סמיכה מוסדית" היא תעודת הסמיכה שניתנה בישיבת "רבנו יצחק אלחנן", המסונפת למוסדות "ישיבה-אוניברסיטה" בניו יורק. מישיבה זו יצאו רוב רובם של רבני ארה"ב האורתודוקסים. על תעודה זו חתמו הרב שמואל בלקין, נשיא הישיבה-אוניברסיטה, והרב יוסף דב סולובייצ'יק, ראש הישיבה. חתימתו של הרב סולובייצ'יק דחתה עם הזמן. על סמך תעודה זו נתן הרב שלמה גורן זצ"ל, בכהונתו כרב ראשי לישראל, כושר לרב שכונה.



מסמך נלווה:



ה"סמיכה המוסדית" שונה מהסמיכה האישית. כאן מדובר במסלול לימוד מסודר ובסופו מבחן בכתב, אשר נעשה באופן אנונימי, ועל סמך התוצאות ניתנה תעודת סמיכה סטנדרטית. בסמיכה שכזאת אין קשר אישי בין הסומך לנסמך אלא הכרה בהשכלתו התורנית. ביקורת על סוג זה של סמיכה נמצא כבר בכתבי ר' יצחק אברבנאל, בדור גירוש ספרד, בפירושו "נחלת אבות" לפרקי אבות.

"והסתכל אומרו רע, אהוב, אהוב ומשמח כי אלה הם השמות שראוי שייקראו בין חכמי ישראל בגלות ולא רב ולא רבן שהם השמות הממונים לסמוכים... וכן היה המנהג בכל ספרד להיות אנשי הגולה שמה על תילם לא היה ביניהם סמיכה לשום אדם. האמנם אחרי בואי באיטליאה מצאתי שנתפשט המנהג לסמוך אלו לאלו. וראיתי התחלתו בין האשכנזים כולם סומכים ונסמכים ורבנים. לא ידעתי מאין בא להם ההתר הזה אם לא שקנאו מדרכי הגוים העושים דוקטורי ויעשו גם הם. והלואי שיסמכו לרבנים אנשים הגונים..."

אמנם מנהג זה זכה להסכמה בדיעבד. כחלק מהמגמה להרבות לימוד תורה בכל דרך אפשרית הכשירו גם פוסקים שמרניים היבטים טקסיים הקשורים במתן תעודות סמיכה מוסדיים. כך כתב הרב משה שטרנבוך, המכהן כיום כסגן ראב"ד העדה החרדית בירושלים ולפנים כיהן כרב ביוהנסבורג, בספרו תשובות והנהגות:

הרב משה שטרנבוך
מחב"ס מועדים וזמנים ועוד

אם נכון לסדר חגיגה למקבלי סמיכה ומה חובת רב בעיר*

ראיתי בשו"ת התם סופר בליקוטים (חלק המכתבים סימן ס"ו) שמביא "לא מצינו בתורה ובחז"ל דמו כל לעשות סמיכה בפומבי ולפני אנשים או לחיג את חג הסמיכה". ודבריי ברורים שרק בזמן האחרון נתפשט המנהג הזה בחוגים שיניים, והטעם אולי מפני עין הרע, וכענין אמרם ליחות הראשונות שניתנו בקול נשתברו (מפני עין הרע) וכמביאר... ועוד נראה יותר שלא רצה לדחוף את ענין הסמיכה לשמות בי במיוחד, שאין זה לכלל התלמידים, ומצייים כאלו שאדרבה עדיף שימשיכו ללמוד ולחזור ולא יחשבו שכבר יצאו ידי חיבה, וכן יש שבקבלת הסמיכה נוטשים לפעמים תלמודם ה"ו. מיהו נראה שבזמננו מצוי מאד שהכבוד הניתן למקבלי תעודת סמיכה מחזק לימוד התורה וכגון שמחזק את התורים להחזיקו באהל תורה וכדומה, וכל ככה"ג ודאי אין למנוע מלכת פומבי בכבוד התורה עדיף וכמביאר במגילה ג' ע"ש.

פרק ד. רשימה סמיכות שנדפסו בספרים ובכתבי עת

על אף היקפה הנרחב של תופעת הסמיכה בדורות האחרונים לא נדפסו טופסי סמיכה רבים בספרים שכתבו רבנים. ניתן לשער שרבנים מפורסמים כבר לא נצרכו לעטר ספרם בסמיכות שקבלו בתחילת דרכם הרבנית ואולי גם מידת צניעות יש כאן. ממה שאספנו בספרים וכתבי עת ערכנו את הרשימה המצ"ב. נודה לכל מי שיוסיף מידע על סמיכות נוספות כדי שנוכל להשלים את הרשימה. הרשימה מסודרת לפי השמות הפרטיים של הנסמכים. ניתן למצוא כאן גדולי ישראל מפורסמים כמו גם חכמים אנונימיים שלא ידועים לנו פרטים אודותם.

נסמך	סומך	המקור
אברהם בלעיש, רב בתוניס ובאלג'יר	ר' שלמה מלאך, מליוורנו	יד אבישלוס. ליורנו תקפ"ט
אברהם בלעיש, רב בתוניס ובאלג'יר	ר' שמואל ב"ר משה הכהן, מליוורנו	יד אבישלוס. ליורנו תקפ"ט
אברהם בלעיש, רב בתוניס ובאלג'יר	ר' יעקב אבוקאייא, מליוורנו	יד אבישלוס. ליורנו תקפ"ט
אברהם בלעיש, רב בתוניס ובאלג'יר	שלמה דוד מהזקנים, רב בלינו	יד אבישלוס. ליורנו תקפ"ט
אברהם בן שמואל יצחק שור, ממניסטרשטש	ר' שלום מרדכי שבדרון, אב"ד ברזן, מחבר שו"ת מהרש"ם	כרם שלמה, גל' אדר תשנ"ה
אברהם בן שמריה, מפיקלן	ר' יקותיאל זלמן הלוי, אב"ד זאגר, תלמיד ר' חיים מוולוז'ין	שנות דור ודור, חלק שני. ירושלים תשס"ד
אברהם בן שמריה, מפיקלן	ר' זאב וולף בן ארי', מטעלז, אבי הגר"י סלנטר	שנות דור ודור, חלק שני. ירושלים תשס"ד
אלי' רייך, דיין בטירנוי, מחבר "משאת בנימין"	ר' נתן נטע קעלל, אב"ד שארבאגארד	כרם שלמה, גל' אלול תשנ"ה
בנימין בינוש רבינר, אב"ד שימבורג, מחבר "אהל בנימין"	ר' שמואל זיברטנסקי, מלופצער, מחבר "עולת שמואל"	אהל בנימין. תל אביב תשט"ז
בנימין בינוש רבינר, אב"ד שימבורג, מחבר "אהל בנימין"	ר' שלמה הכהן, מו"ץ בוילנא, מחבר שו"ת "בנין שלמה"	אהל בנימין. תל אביב תשט"ז
בנימין בינוש רבינר, אב"ד שימבורג, מחבר "אהל בנימין"	ר' אלי' אליעזר גרודזנסקי, מו"ץ בוילנא	אהל בנימין. תל אביב תשט"ז
בנימין בינוש רבינר, אב"ד שימבורג, מחבר "נר בנימין", "אהל בנימין"	ר' אליעזר גורדון, ראש ישיבת טעלז	אהל בנימין. תל אביב תשט"ז
בנימין בינוש רבינר, אב"ד שימבורג, מחבר "נר בנימין", "אהל בנימין"	ר' אלכסנדר משה לפידות, אב"ד ראסין	אהל בנימין. תל אביב תשט"ז

נסמך	סומך	המקור
בנימין זאב וולף פרסטיץ, אב"ד לוגאש	ר' משה סופר, אב"ד פרשבורג, מחבר "חת"ם סופר"	אגרות סופרים. וינה-בודפשט תרפ"ח
ברוך יצחק לוין, רב שכונת מקור חיים, ירושלים	ר' שמעון שקופ, ראש ישיבת "שער התורה" גרודנא	עולמם של גדולים. בני ברק תשנ"ט
גדלי' צבי רובינשטיין, רב בזברז	ר' דוד שלמה מרגליות, אב"ד קלווריא, מחבר "חדושי מהרשד"ם"	מספד גדול. קרקוב תרנ"ב
גדלי' צבי רובינשטיין, רב בזברז	ר' מאיר יחיאל הלשטיק, אב"ד אוסטרובצה, מחבר "מאיר עיני חכמים"	מספד גדול. קרקוב תרנ"ב
גדלי' צבי רובינשטיין, רב בזברז	ר' יחיאל ישעי', אב"ד יזפוף	מספד גדול. קרקוב תרנ"ב
גדלי' צבי רובינשטיין, רב בזברז	ר' נח, אב"ד ביאלה	מספד גדול. קרקוב תרנ"ב
גדליה ב"ר ישראל ליפשיץ, מחבר "רגל ישרה"	ר' אריה ליב, אב"ד מץ, מחבר "שאגת אריה"	רגל ישרה. דיהרנפורט תקל"ז
דוב אריה קליג, אב"ד רייניזיב	ר' יחיאל מיכל עפשטיין, אב"ד נאוהרדק, מחבר "ערוך השלחן"	לב אדם. קרקוב תרפ"ד
דוב אריה קליג, אב"ד רייניזיב	ר' יצחק ארונובסקי, מקובנה, מחבר "תרומת יצחק"	לב אדם. קרקוב תרפ"ד
דוד לייב זלצר, אב"ד הומנא	ר' שמעון סופר, אב"ד קרקוב, מחבר "מכתב סופר"	כרם שלמה, גל' כסלו-טבת תשנ"ג
דוד לייב זלצר, אב"ד הומנא	ר' שמחה בונם סופר, מחבר "שבט סופר"	כרם שלמה, גל' כסלו-טבת תשנ"ג
דוד פרידמן, אב"ד צעהלים	ר' שלום קוטנא, אב"ד א"ש	כרם שלמה, גל' שבט תשנ"ב
זלמן, מו"צ באסטראוונא	ר' יצחק אייזיק בהר"ד, אב"ד ויטפסק, מחבר שו"ת "פני יצחק"	כרם שלמה, גל' שבט תשמ"ה
יהודה ליב פרידמן, אב"ד פרשבורג, מחבר "שו"ת הריב"ד"	ר' משה מרדכי פשרהופר, אב"ד סערעד	כרם שלמה, גל' שבט תשנ"ד
יהודה ליב פרידמן, אב"ד פרשבורג, מחבר "שו"ת הריב"ד"	ר' דוד ניימן, ראב"ד פרעשבורג	כרם שלמה, גל' שבט תשנ"ד
יהודה ליב פרידמן, אב"ד פרשבורג, מחבר "שו"ת הריב"ד"	ר' משה הרש פוקס, אב"ד גרוסוורדיין, מחבר "יד רמה"	כרם שלמה, גל' שבט תשנ"ד
יהושע אלטר וילדמן, מחבר "בנין יהושע"	ר' יצחק אלחנן ספקטור, אב"ד קובנה, מחבר "באר יצחק"	עמק יהושע אחרון. ורשא תרע"ג
יהושע אלטר וילדמן, מחבר "בנין יהושע"	ר' שמואל זנוויל קלפפיש, מו"צ בוורשא	עמק יהושע אחרון. ורשא תרע"ג
יהושע אלטר וילדמן, מחבר "בנין יהושע"	ר' יוסף ב"ר אברהם לוונשטיין, אב"ד סעראצק	עמק יהושע אחרון. ורשא תרע"ג

נסמך	סומך	המקור
יוסף יהודה לייב פדר, דיין ברעסלא	ר' משה פייכנפלד, אב"ד רוגוזן	שנות דור ודור, חלק שלישי. ירושלים תשס"ח
יעקב בורשטיין, מורשא, מחבר "ישועות יעקב אחרון"	ר' שמואל זנוויל קלפפיש, מו"צ בוורשא	ישועות יעקב אחרון. ורשא תרס"א
יעקב בורשטיין, מורשא, מחבר "ישועות יעקב אחרון"	ר' חיים אליעזר ווקס, אב"ד קאליש, מחבר "נפש חיה"	ישועות יעקב אחרון. ורשא תרס"א
יעקב בורשטיין, מורשא, מחבר "ישועות יעקב אחרון"	ר' ישראל יצחק, אב"ד פאוואנזיק	ישועות יעקב אחרון. ורשא תרס"א
יעקב בן ברוך שיק, דיין במינסק ושקלוב	ר' אברהם קצנלבוין, אב"ד בריסק	יסוד עולם. ברלין תקלז (ד' צג ע"ב)
יעקב גרוסמן, רב קהילת "אהל אברהם משכן יוסף" בניו יורק	ר' יעקב סטולר, מביאליסטוק	דרכי יעקב. ניו יורק תש"א
יעקב גרוסמן, רב קהילת "אהל אברהם משכן יוסף" בניו יורק	ר' אלחנן יעקבוביץ, מביאליסטוק, מחבר שו"ת "שם משמעון"	דרכי יעקב. ניו יורק תש"א
יעקב גרוסמן, רב קהילת "אהל אברהם משכן יוסף" בניו יורק	ר' מאיר שלום שצדריסקי, מביאליסטוק	דרכי יעקב, ניו יורק תש"א
יעקב יוקב עטלינגר, מחבר "ערוך לנר"	ר' אליקים געטשליק כץ, רב דבית מדרש הגדול, מנהיים	שנות דור ודור, חלק ראשון. ירושלים תש"ס
יעקב יצחק איש הורוביץ, אב"ד קנטישיגא	ר' יוסף שאול נתנון, אב"ד לבוב, מחבר שו"ת "שואל ומשיב"	כרם שלמה מנחם אב תשנ"ג
יעקב פרגר, מחבר שו"ת "שאלת יעקב"	ר' שמואל שמעלקא קליין, אב"ד סוליש, מחבר "צרור החיים"	כרם שלמה, גל' תשרי-חשון תשמ"ו
יעקב פרגר, מחבר שו"ת "שאלת יעקב"	ר' אברהם יהודה שורץ, אב"ד ברגסס מחבר שו"ת "קול אריה"	כרם שלמה, גל' תשרי-חשון תשמ"ו
יעקב צבי גלדצהלר, מסניק	ר' מאיר אריק, אב"ד בוצ'ץ, מחבר שו"ת "אמרי יושר"	כרם שלמה, גל' אדר תשנ"ה
יצחק בן יואל (המכונה ר' אייזיק סג"ל)	ר' ישראל איסרליש, מחבר "תרומת הדשן"	לקט יושר. ברלין תרס"ג
יצחק הורוביץ, אב"ד יאדונה ופרושניץ	ר' יצחק אלחנן ספקטור, אב"ד קובנה	קובץ זכור לאברהם, תשנ"ט עמ' תרה
יצחק רבינוביץ	ר' משה יהודה לייב זילברברג, אב"ד קוטנא, מחבר שו"ת "זית רענן"	כרם שלמה, גל' שבט תשנ"ב
יצחק שולזינגר, רב בכפר גנים ובחיפה	ר' אברהם יצחק קוק, רב ראשי לא"י	אמרות יצחק. ירושלים תש"י
יצחק שולזינגר, רב בכפר גנים ובחיפה	ר' אבא יעקב בורוכוב, מחבר שו"ת "חבל יעקב"	אמרות יצחק. ירושלים תש"י
יצחק שולזינגר, רב בכפר גנים ובחיפה	ר' יעקב משה חרל"פ, ראש ישיבת "מרכז הרב"	אמרות יצחק. ירושלים תש"י
יקותיאל יהודה רוזנברגר, מחבר שו"ת "תורת יקותיאל"	ר' משה גרינוולד, אב"ד חוסט, מחבר שו"ת "ערוגת הבשם"	שו"ת תורת יקותיאל. ברדיוב תר"פ
ישעי' פירסט, רב בטירנוי	ר' ידידיה גוטליב פישר, רב בשטוהלוויסנבורג	כרם שלמה, גל' אדר תשמ"ח

נסמך	סומך	המקור
מאיר רקוניץ, מאובן ישן	ר' פינחס ליב פרידן, אב"ד קאמארן	כרם שלמה, גל' תמוז תש"ן
מאיר שפירא, אב"ד פיטרקוב ולובלין, מייסד ישיבת חכמי לובלין	ר' שלום מרדכי שבדרון, אב"ד ברזן, מחבר שו"ת מהרש"ם	הרב הגדול. ירושלים תש"ן עמ' 98-99
מאיר שפירא, אב"ד פיטרקוב ולובלין, מייסד ישיבת חכמי לובלין	ר' מאיר אריק, אב"ד בוצ'ץ, מחבר שו"ת "אמרי יושר"	הרב הגדול. ירושלים תש"ן עמ' 98-99
מנחם מנדל קרנגיל, מהדיר שם הגדולים השלם להחיד"א	ר' אריה ליכוש איש הורביץ, אב"ד סטרי, מחבר שו"ת "הרי בשמים"	כרם שלמה, טבת תשנ"א
מנחם מנדל קרנגיל, מהדיר שם הגדולים השלם להחיד"א	ר' חיים יהודה ליטוין, אב"ד סמרגן, מחבר שו"ת "שערי דעה"	כרם שלמה, טבת תשנ"א
מרדכי חיים הרצברג, אב"ד פיסטין	ר' שלום מרדכי שבדרון, אב"ד ברזן, מחבר שו"ת מהרש"ם	אילת השחר. לובלין תרפ"ד
מרדכי שפאלטער, מו"צ מאליטש	ר' שמואל פיהרער, אב"ד קראס	כרם שלמה, גל' ניסן תשנ"א
משה בער שעהן, מו"צ בקרעמז	ר' יהודה אסאד, אב"ד סערדאהלי, מחבר שו"ת "יהודה יעלה"	כרם שלמה, גל' ניסן תשנ"ב
משה הרצפלד, דיין בסילאש	ר' יהודה אסאד, אב"ד סערדאהלי, מחבר שו"ת "יהודה יעלה"	כרם שלמה, גל' כסלו-טבת תשנ"ג
משה לייטר, מחבר "זוטו של ים"	ר' שלום מרדכי שבדרון, אב"ד ברזן, מחבר שו"ת מהרש"ם	דרש דרש משה. ניו יורק תשי"א
משה קלירס, רבה של טבריה	ר' יוסף שלופר, אב"ד סלונים	שנות דור ודור, חלק שלישי. ירושלים תשס"ח
משה שמואל בלייכר, מקרקוב	ר' יצחק שמלקיש, אב"ד לבוב, מחבר שו"ת "בית יצחק"	כרם שלמה, גל' אייר-סיון תשנ"ג
משולם זלמן הכהן, אב"ד שווערין, נכד המהרז"ך	ר' יעקב יוקב עטלינגר, אב"ד אלטונא, מחבר "ערוך לנר"	כרם שלמה, גל' תמוז-אב תשמ"א
נחום טריביטש, אב"ד פרוסטיץ וניקלשבורג	ר' יעקב גינצבורג, דיין בפרג	כרם שלמה, גל' אדר תשנ"ב
נחום טריביטש, אב"ד פרוסטיץ וניקלשבורג	ר' מרדכי בנט, אב"ד ניקלשבורג	כרם שלמה, גל' אדר תשנ"ב
נתן הנובר, אב"ד לונדון, מחבר "נתינה לגר"	ר' אברהם בינג, אב"ד וירצבורג	כרם שלמה, גל' טבת תשמ"ג
עמנואל חי ריקי, רב בפירנצה, מחבר "משנת חסידים"	ר' הלל אשכנזי, מחכמי טריסט	משנת חסידים, אמשטרדם תפ"ז
עמנואל חי ריקי, רב בפירנצה, מחבר "משנת חסידים"	ר' חיים אבולעפיה, רב בצפת, רב ראשי באזמיר, מחבר "מקראי קדש"	משנת חסידים. אמשטרדם תפ"ז

נסמך	סומך	המקור
צבי זאב וולף גולדברגר, מו"צ בערעגסאס	ר' אברהם יצחק גליק, אב"ד טאלשווא	אלף זעירא. ברגסס תרפ"ט
צבי זאב וולף גולדברגר, מו"צ בערעגסאס	ר' פנחס חיים קליין, מסאליש	אלף זעירא. ברגסס תרפ"ט
צבי זאב וולף גולדברגר, מו"צ בערעגסאס	ר' חנניא יום טוב ליפא טיטלבוים, מסיגוט	אלף זעירא. ברגסס תרפ"ט
צבי זאב וולף גולדברגר, מו"צ בערעגסאס	ר' אליעזר צוקר, אב"ד ברגסס	אלף זעירא. ברגסס תרפ"ט
צבי זאב וולף גולדברגר, מו"צ בערעגסאס	ר' יוסף רוטנברג, מקאסאן	אלף זעירא. ברגסס תרפ"ט
ראובן מרגליות, מחבר "נפש חיה" ועוד, מנהלה הראשון של ספריית הרמב"ם	ר' מאיר אריק, אב"ד בוצ'ץ, מחבר שו"ת "אמרי יושר"	נפש חיה. לבוב תרצ"ב
ראובן מרגליות, מחבר "נפש חיה" ועוד, מנהלה הראשון של ספריית הרמב"ם	ר' משה באב"ד, אב"ד לבוב	נפש חיה. לבוב תרצ"ב
שלמה זלמן ברייער, אב"ד פרנפורט דמיין	ר' מרדכי בנט, אב"ד ניקלשבורג	דברי שלמה. ניו יורק תש"ח (עמ' 191-192)
שלמה זלמן ברייער, אב"ד פרנפורט דמיין	ר' משה סופר, אב"ד פרשבורג, מחבר "חת"ם סופר"	דברי שלמה. ניו יורק תש"ח (עמ' 191-192)
שלמה זלמן עהרנרייך, אב"ד שאמלוי, מחבר שו"ת "לחם שלמה"	ר' חיים פרידלנדר, אב"ד ליסקא, מחבר "טל חיים והברכה"	כרם שלמה, גל' ניסן תשמ"ה
שמואל בוימאן, מחבר "מפתחי חכמת האמת"	ר' ברוך דב ליבוביץ, ראש ישיבת "בית יצחק", קעמניץ	מפתחי חכמת האמת. ורשא תרצ"ז
שמעי' יהודה בן נפתלי	ר' זאב טברסקי, מרחמיסטריווקא	כרם שלמה, גל' סיון-תמוז תשמ"ה

פרק ה. מקורות לעיון נוסף

אלבק, חנוך. סמיכה ומינוי בית דין. ציון ח (תש"ג). עמ' 85-93

ברויאר, מרדכי. הסמיכה האשכנזית. ציון לג (תשכ"ח). עמ' 15-46

ברויאר, מרדכי. אוהלי תורה (השיבה, תבניתה ותולדותיה). ירושלים, תשס"ד. עמ' 389-398

וולדינברג, אליעזר יהודה. הסמיכה בישראל מימי משה ומנהג הסמיכה בימינו. בתוך שו"ת ציץ אליעזר חלק טז סי' נד. ירושלים, תשמה. עמ' קלד-קמז

לוונטהל, משה. שררה שהיא עבדות. ירושלים, תשס"ז. עמ' 620-642

ליברמן, שאול. [מכתב]. בתוך: שפירא מלך. "Saul Lieberman and the Orthodox". סקרנטון, תשס"ז [חלק עברי] עמ' 37-39.

רפאל, שילה. הסמיכה בהלכה. תורה שבעל פה כ (תשל"ט). עמ' עג-עח